

□ РАННІЙ СУПРОВІД МАЛЮКА З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

На початкових стадіях розвитку дитини з порушеннями зору, особливо в перші два-три місяці, фактично відсутня специфіка в її навчанні та вихованні.

Основними завданнями для батьків на цьому етапі є розвиток у дитини рухів (хапання, відпускання), тримання голівки, реакцій на світло, звук, слово.

Дітки з порушеним зором із великим успіхом опановують ці навички з такими ж результатами, як і їхні однолітки з нормальним зором.

Тісний і постійний зв'язок з дитячим офтальмологом, його консультації, лікування є необхідною умовою раннього виховання.

□ Заняття з дитиною повинні скеровуватися на використання поєднання дистантного слухового та контактного тактильного сприймання, на встановлення і закріплення зв'язків між дотиковими об'єктами та їх звуковою характеристикою, що сприятиме виділенню звуку як сигнальної ознаки предмета і переходу від глобального сприймання ситуації до виділення окремих подразників, скерованих на різні модальності сприймання.

□

Стимуляції тактильних відчуттів (дотикових)

Можна викладати дитину на поверхні з тканин різної фактури. Це можуть бути шовкові, бавовняні, оксамитові, вельветові, тюлеві та інші тканини. Попередньо малюка рекомендується роздягнути – так він краще відчуватиме поверхню шкірою. Здійснюючи доступні йому рухи на різних поверхнях, немовля отримує уявлення про навколишній простір, у нього формується усвідомлення того, як

предмети переміщуються, змінюються їх співвідношення і положення в

просторі, розвивається здатність розуміти зв'язок між причинами і наслідками.

Корисно зробити для малюка спеціальну ковдру, зшиту з клаптиків тканин із різною фактурою. По краях бажано пришити кільця, гудзики, кульки від брязкалець, мотузки, дзвіночки тощо. Класти дитину на ковдру треба так, щоб вона знаходилася в різних положеннях – на животі, на спині або на боці. Якщо в малюка є залишковий зір, то шматочки тканини, розташовані поруч, повинні мати не тільки тактильний контраст (досить різко відрізнитися за фактурою), а й зоровий (наприклад, один чорний і оксамитовий, інший – білий і шовковий).

Активізація залишкового зору та формування зорової уваги

Починати їх треба якомога раніше, оскільки саме в перші місяці життя зорова система зазнає значних змін і є найбільш чутливою до зовнішніх стимулів – світла та кольору. Щоб привернути увагу дитини з глибокими порушеннями зору, доцільно використовувати максимально яскраві, предмети, світлові іграшки.

Найбільш вдалим з них є ліхтарик (лампа, флуоресцентні іграшки), блискучі предмети, картинки та предмети з контрастним малюнком, збільшені зображення. Якщо поєднання контрасту та руху недостатньо, можна спробувати привернути увагу дитини до предмету яким-небудь звуком: голосом, мелодією брязкальця, постукуванням по предмету.

□ Стимуляція вестибулярного апарату

Маленькі діти з вадами зору без спеціальних занять мало рухаються, тому їхній вестибулярний апарат розвивається повільно. А це, у свою чергу, гальмує розвиток активних рухів. Щоб компенсувати це відставання, малюка необхідно якомога частіше брати на руки і всюди рухатися разом із ним. Найкраще це робити під час прогулянок.

Дитина повинна перебувати в спеціальному рюкзаку (“слінг”, “кенгуру”). Носити малюка на руках або в рюкзаку бажано і при виконанні легких домашніх господарських справ. Адже, пересуваючись разом із мамою, малюк робить пасивні рухи, що сприяють розвитку його вестибулярного апарату. Крім того, вони забезпечують хороший тілесний контакт між мамою і малюком, а він такий необхідний дитині.

Знайомство з навколишнім світом

У дитини з глибокими порушеннями зору зі зрозумілих причин стирається природна потреба піднімати та високо тримати голову, протягувати руки до іграшок і навколишніх предметів, обмацувати їх, повзати або ходити, обстежуючи навколишній простір. Тому прагнення до пізнання світу в неї повинні розвивати батьки.

Пошукова поведінка та ігри з мамою – це початковий, але вкрай необхідний етап на шляху від ранньої соціальної прихильності (батьки, родичі) до подальшої соціальної адаптації дитини в дитячому садку, школі. Для досягнення цієї мети необхідно заохочувати будь-які спроби малюка до руху та самостійності (завжди під наглядом дорослих), оскільки його особистий, реальний досвід принесе значно більше користі, ніж будь-які словесні описи. Провідниками в навколишній світ стануть збережені органи чуття.

Дотик, що відіграє величезну роль у процесі знайомства малюка з порушеннями зору з навколишніми предметами. Незрячим руки замінюють зір, з їх допомогою здобуваються уявлення про ті чи інші предмети. Навчаючи дитину з глибокими порушеннями зору дотику, треба заохочувати її бажання використовувати свої руки для обстеження різних предметів і матеріалів. При цьому батьки, звісно ж, повинні розуміти, що малюк сам не зацікавиться багатьма речами, допоки йому не розкажуть про них – адже він просто їх не бачить.

Показуючи дитині що-небудь, дорослі повинні керувати її руками, накладаючи на них свої, і водночас розповідати, якого кольору предмет, яка його форма, для чого він слугує і як ним користуватися. Необхідно привчати малюка обстежувати предмети систематично, використовуючи обидві руки (одна рука, наприклад, тримає посуд, а інша відшукує на столі іграшку та кладе її в посуд).

Зрозуміло, дитину слід попереджати про небезпеку, якщо вона збирається доторкнутися до чогось гарячого або дуже холодного. Інакше, злякавшись несподіваного відчуття, дитина побоюватиметься використовувати свої руки для “розглядання” навколишнього світу. □

Навчаючи малюка того чи іншого руху, слід стояти за спиною дитини та робити все разом із нею. Якщо при цьому перебувати напроти, рух вийде дзеркальним, і дитині буде важко сприйняти його. Крім того, дорослі повинні постійно розповідати незрячому малюку про те, чим вони займаються в даний момент, що відбувається

навколо. Таким чином, формуються передумови до встановлення змістовного мовленнєвого контакту з дитиною.

□ Слух

Слухові образи предметного світу дають можливість малюкам із глибокими порушеннями зору реагувати на подразники, співвідносити їх із предметами і, відповідно до цього, організувати свою поведінку. Розмовляючи з дитиною, треба називати її на ім'я, пояснювати, хто з нею розмовляє. І обов'язково попереджати перед будь-яким несподіваним проявом. Наприклад, перед тим, як доторкнутися до малюка рукою, інакше це може неприємно налякати його. Використовуючи можливості слухового сприймання, таку дитину можна навчити хапальним рухам. Для того, щоб схопити звуковий предмет, їй треба акустично локалізувати свою мету. Щоправда, за допомогою слуху вона не може контролювати траєкторію руху рук у напрямку до цієї мети.

Сліпі діти, перш ніж пристосувати положення кистей рук до розміру та форми предмета, повинні спочатку досліджувати його тактильно. Але з часом дитина повинна зрозуміти, що той або інший предмет існує, хоча його не можна помацати, і він не видає звуків. Батькам необхідно навчити малюка визначати на слух, куди впала іграшка, або знаходити загублені предмети на дотик. Для цього дитині треба надати можливість самостійно відшукувати речі, що впали на підлогу, підказуючи, де саме вони знаходяться. Якщо щось вдома переставляється на інше місце, про це треба неодмінно повідомити дитині.

Ще один момент, на який необхідно звернути увагу: називати різні напрямки в просторі та розташування предметів слід якомога конкретніше. Таких понять, як “там”, “далеко”, “тут”, малюк не сприймає. Визначаючи для незрячої дитини розміри предметів, зважають на розміри її тіла. Наприклад, “це такого ж розміру, як твоя рука”.

Формування слухового сприймання, разом із спонуканням малюка до діалогу, спілкування, забезпечує активність мовленнєвої діяльності дитини. А це надалі стає найважливішим чинником часткової компенсації сліпоті.

□ Музика

Значення музичних образів у вихованні дитини з порушеннями зору, а особливо їх вплив на розвиток функцій мозку, важко переоцінити. Вже у віці немовляти слід влаштовувати недовгі (5-15 хвилин) щоденні “сеанси” музикотерапії, ненав'язливо залучаючи дитину до слухання ритмічної негучної музики з красивою мелодією. При цьому можна злегка розгойдувати крихітку на руках або допомагати їй підстрибувати (інтонувати – підспівуючи). Важливо, однак, щоб після таких музичних слухань дитина

залишалася не в тиші та ізоляції, а в атмосфері природних побутових звуків – голосів рідних, мами, її кроків по квартирі, криків дітей на вулиці, шуму трамваїв або закипаючого на плиті чайника і т. п., таким чином адаптуючись до навколишнього світу.

□

Побутові навички

Важливо, щоб дитина постійно брала участь у повсякденних заняттях сім'ї. Це допоможе їй отримати уявлення про те, як, коли і яким чином відбуваються ті чи інші події, а пізніше дасть можливість відтворювати їх у своїх іграх, поступово опановуючи певні побутові навички. При цьому дорослі повинні дозволити малюкові діяти самостійно, створивши для нього безпечні умови та забезпечивши хороший контроль.

Речі в будинку слід тримати на строго визначених місцях, про які повинна знати дитина. Тоді їй можна буде дозволити самостійно збирати їх і повертати на своє місце. Звісно, малюк навряд чи зуміє одразу добре впоратися з дорученнями. Але дорослі обов'язково повинні хвалити його за будь-який прояв самостійності.

Розвитку незалежності від дорослих також сприяє практика, через яку в дитини має бути в сім'ї “своє завдання”, відповідне віку та ступеню розвитку. Це підвищує самооцінку дитини, в неї з'являється бажання справлятися з більш складними завданнями. Звісно, перш ніж надати певну самостійність незрячій дитині, батьки повинні забезпечити їй безпечні та комфортні умови в будинку – зробити недоступними для малюка електроприлади, медикаменти, відкриті вікна, кватирки і балкон, джерела високої температури і т. п. Але найважливіше – сприяти формуванню в малюка почуття передбачення особистої небезпеки. Це почуття знадобиться дитині і пізніше, коли настане час виходити за межі рідного дому.

□ Фізичний розвиток

Вторинні відхилення у ранньому віці виявляються у своєрідності рухів дитини: поява стереотипних рухів голови, рук, недорозвиток хватальних рухів. У сприятливих умовах розвитку дитини їх утворенню можливо запобігти. Необхідною умовою успішного розвитку для незрячої дитини є активізація моторики, встановлення зв'язку рука – рот, рука – рука на основі пропріорецептивної чутливості.

Після 6 місяців сліпі діти починають різко відставати у розвитку рухів, хоча для розвитку локомоцій період від 1 до 2-х років вважається сензитивним. Таке відставання пояснюється недоліками контролю за рухами.

Відставання в моторному розвитку позначається і на становленні ігрової діяльності. У таких дітей довго можуть зберігатися примітивні одноманітно повторювані дії з предметами. Причина появи цих нав'язливих рухів у тому, що малюк просто не вміє зайняти себе чимось більш цікавим. Однак цьому

прояву одноманітності й обмеженості рухів можна запобігти, якщо залучити дитину до цікавої гри.

□ Фізичні вправи, як відомо, відіграють важливу роль у формуванні правильної статури та розвитку моторики. Тому дитині з глибокими порушеннями зору вже з перших тижнів життя необхідна оздоровча гімнастика. Незрячим малюкам ясельного віку рекомендується гімнастика в ігровій формі, що складається з вправ, спрямованих на розвиток вестибулярного апарату, м'язової системи і тактильної чутливості. Дитина може виконувати їх із мамою або з педагогом. Дуже корисно проводити гімнастику під тиху, ритмічну музику, синхронізуючи рухи. Для розвитку м'язів кистей і пальців рук (дрібної моторики) можна використовувати повсякденні ситуації (коли дитина застібає гудзики, обстежує нову іграшку і т.д.)

□ **ВИБІР ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ДЛЯ ДИТИНИ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗОРОМ**

Згідно із законодавством нашої держави батьки мають право обирати заклад освіти для своєї дитини. Ви також маєте право продовжити відпуску по догляду за дитиною до 6-ти років. Якщо ви переконані, що вашій дитині краще навчатися вдома і ви зможете дати їй більше, ніж спеціалісти дошкільного закладу, ми не переконуватимете вас у хибності вашого рішення. Справді, ніхто так не знає вашого малюка, як ви, і жоден спеціаліст не зможе йому допомогти без вашої участі. Однак перевагою дошкільного навчання дитини у спеціальному дошкільному закладі є зокрема апаратне лікування зору, корекційні заняття тифлопедагога, спілкування з однолітками, в якому дитина отримує важливі навички соціалізації.

□ В Україні функціонує розгалужена система дошкільних навчальних закладів для дітей із різними порушеннями зору. Зокрема, спеціалізовані дошкільні заклади і групи для цієї категорії дітей при загальноосвітніх дошкільних закладах, навчально-реабілітаційні центри.

Усі ці заклади працюють за спеціальними загальноосвітніми та корекційними програмами, розробленими з урахуванням зорового діагнозу, віку дітей та особливостей їхнього психофізичного розвитку.

У наших наступних публікаціях ми детальніше розповімо про особливості психофізичного розвитку дитини раннього віку з важкими порушеннями зору, особливості організації ігрової діяльності, проектування розвивального середовища та відповімо на інші ваші запитання.